

ГУСЕВА Влада*

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

21008, вул. Сонячна, 3а, м. Вінниця, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8614-1573>;

ВУЙМА Анастасія

доктор філософії в галузі права, доцент кафедри криміналістики та судової експертології навчально-наукового інституту № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ

21008, вул. Сонячна, 3а, м. Вінниця, Україна

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6215-5361>

Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, учинених за участю неповнолітніх

Анотація. У статті відображено специфіку змістового наповнення криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, учинених за участю неповнолітніх. Обґрунтовано, що участь дитини в кримінальному провадженні як підозрюваного, обвинуваченого, потерпілого або свідка є самостійною криміналістично значущою ознакою, яка впливає на механізм злочину, предмет доказування, зміст слідчих ситуацій, особливості застосування спеціальних знань, технічних засобів і тактичних прийомів. Визначено, що криміналістичне забезпечення в таких провадженнях має бути комплексним й охоплювати техніко-, тактико- та методико-криміналістичні складові. Акцентовано, що всі вони мають відповідати міжнародним стандартам правосуддя, дружнього до дитини, і забезпечувати реалізацію принципу найкращих інтересів дитини. Окреслено основні складові правосуддя, дружнього до дитини, зокрема забезпечення найкращих інтересів дитини, поваги до її гідності та прав, адаптованості комунікації, спеціалізації учасників кримінального провадження, використання спеціальних тактичних засобів, мінімізації повторної травматизації та орієнтованості на ресоціалізацію. Проаналізовано особливості застосування техніко-криміналістичних засобів у провадженнях за участю дітей. До них віднесено засоби аудіовізуальної фіксації, дистанційної комунікації, спеціально обладнані приміщення, медичні та психологічні інструменти, а також протоколи опитування, що ґрунтуються на доказових практиках. Аргументовано, що їх використання має бути спрямоване не лише на збирання доказів, а й на мінімізацію контактів дитини із системою кримінальної юстиції, недопущення вторинної віктимізації та забезпечення психологічної безпеки. Увагу зосереджено на тактичному забезпеченні розслідування. З'ясовано значення спеціальних тактичних прийомів, тактичних комбінацій, участі психолога, педагога, лікаря, законного представника, а також використання моделі Барнахус і методики «зеленої кімнати». Встановлено, що сучасне методико-криміналістичне забезпечення таких проваджень вирізняється фрагментарністю, недостатньою розробленістю рекомендацій щодо роботи з дитиною-свідком, обмеженням упровадження міждисциплінарного підходу та слабкою адаптацією до цифрових форм злочинності.

Ключові слова: неповнолітній; дитина; правосуддя, дружнє до дитини; Барнахус; «зелена кімната»; техніко-криміналістичні засоби; тактичне забезпечення; цифрові докази; вторинна віктимізація; законний представник; правнича допомога; збирання доказів.

Історія статті:

Отримано: 27.02.2026

Прийнято: 17.04.2026

Опубліковано: 29.05.2026

Рекомендоване посилання:

Гусєва В., Вуйма А. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, учинених за участю неповнолітніх. *Наука і правоохорона*. 2026. Вип. 2 (72). С. 18–27. DOI: 10.33270/05267202.2

*Відповідальний автор



© Гусєва В., Вуйма А., 2026. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

Вступ

Охорона дитинства є одним із пріоритетних напрямів державної політики, що зумовлено особливою соціальною цінністю дитинства як періоду формування особистості, її фізичного, психічного, морального та інтелектуального розвитку. Держава зобов'язана забезпечувати належний рівень захисту прав, свобод і законних інтересів дитини, створювати умови для її безпечного розвитку, виховання та соціалізації, а також запобігати будь-яким формам насильства, експлуатації, втягнення в протиправну діяльність чи іншого негативного впливу.

Розвиток суспільних відносин свого часу актуалізував потребу кримінально-правової охорони дитинства, що полягає не лише у встановленні відповідальності за кримінальні правопорушення проти дітей, а й у створенні спеціальних правових механізмів захисту інтересів неповнолітніх, які стали учасниками кримінального провадження.

Міжнародні стандарти захисту прав дитини ґрунтуються на визнанні принципу забезпечення найкращих інтересів дитини як одного з основоположних. Відповідно до положень Конвенції ООН про права дитини, в усіх діях щодо дітей посилену увагу має бути спрямовано на якнайкраще забезпечення їхніх інтересів¹. Аналогічні положення містяться в міжнародних актах Ради Європи, зокрема Керівних принципах Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дитини, які передбачають необхідність поваги до гідності дитини, урахування її віку, психологічного стану, рівня зрілості, потреб у захисті й особливостей комунікації².

У сучасних умовах актуальним є питання захисту дітей, які перебувають у контакті або конфлікті із законом (Ikaiev, 2020; Kaminska, 2021; Voloshanivska, 2023; Kuzminskyi, 2024). Ідеться як про неповнолітніх потерпілих і свідків, так і про неповнолітніх осіб, які вчинили кримінальні правопорушення або були втягнуті в злочинну діяльність дорослими. За таких умов особливого значення набуває не лише кримінально-правова чи соціальна складові захисту дитини, а й належне криміналістичне забезпечення розслідування відповідної категорії кримінальних правопорушень.

Актуальність дослідження криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, учинених за участю неповнолітніх, зумовлена сукупністю правових, соціальних, психологічних і криміналістичних чинників. В умовах сучасного розвитку суспільства неповнолітні дедалі частіше є не лише потерпілими або свідками кримінальних

правопорушень, а й особами, які беруть участь у їх учиненні як виконавці, співучасники, пособники чи організатори. Особливості віку, психоемоційного розвитку, недостатнього життєвого досвіду, підвищеної схильності до зовнішнього впливу та навіювання, а також залежності від найближчого оточення істотно впливають як на механізм злочинної діяльності, так і на специфіку її виявлення, розкриття та розслідування. Крім того, у низці випадків неповнолітні стають співучасниками в злочинах, учинених групою осіб, де дорослі особи використовують їх як інструмент для досягнення злочинної мети, розраховуючи на особливості їх правового статусу та вікові обмеження кримінальної відповідальності.

Водночас слід констатувати, що наявні наукові дослідження переважно присвячені особливостям кримінального провадження щодо неповнолітніх, питанням їх процесуального статусу, захисту прав і гарантій участі в слідчих (розшукових) діях (Chaplynskyi, Yefimov, & Prylovskyi, 2022; Yusupova, 2022; Ilchenko, & Tkachenko, 2024; Prodanets, 2024). Натомість проблематика саме криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, учинених за участю неповнолітніх, не отримала належного комплексного висвітлення, лише в деяких працях висвітлено деякі змістові компоненти такої діяльності (Chechotka, 2025). Недостатньо дослідженими залишаються питання типових слідчих ситуацій, особливостей механізму злочинної діяльності за участю неповнолітніх, використання спеціальних знань, подолання протидії розслідуванню, а також розроблення тактичних операцій і методичних рекомендацій для різних категорій кримінальних правопорушень.

Зазначені обставини засвідчують актуальність обраної тематики, її наукове та практичне значення, а також необхідність формування цілісного підходу до криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, учинених за участю неповнолітніх.

Матеріали та методи

Теоретичну основу дослідження становлять положення криміналістики, кримінального процесу, міжнародного права, юридичної психології та ювенальної юстиції. Сформульовані положення ґрунтуються на міжнародних нормативно-правових актах у сфері захисту прав дитини, зокрема положеннях Конвенції ООН про права дитини, Керівних принципів Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дитини, а також матеріалах, присвячених впровадженню моделі Барнахус і методики «зеленої кімнати». Крім того, проаналізовано наукові праці з проблем криміналістичного забезпечення розслідування, правового статусу неповнолітніх у кримінальному провадженні, використання спеціальних знань, техніко-криміналістичних засобів і тактичних

¹ Конвенція про права дитини : міжнар. док. від 20 листоп. 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

² Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дитини і пояснювальна записка : міжнар. док. від 17 листоп. 2010 р. URL: <https://rm.coe.int/16804c2188>

прийомів під час проведення процесуальних дій за участю дітей.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціально-юридичних методів пізнання. За допомогою діалектичного методу досліджено сучасний стан і тенденції розвитку криміналістичного забезпечення розслідування злочинів за участю неповнолітніх. Формально-юридичний метод використано для аналізу міжнародних і національних нормативно-правових актів, що регламентують особливості участі дітей у кримінальному провадженні. За допомогою системно-структурного методу визначено складові криміналістичного забезпечення, їх взаємозв'язок і місце в механізмі розслідування. Порівняльно-правовий метод застосовано для зіставлення міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини, з національною практикою досудового розслідування. Логіко-семантичний метод використано для уточнення змісту понять «криміналістичне забезпечення», «правосуддя, дружнє до дитини», «вторинна віктимізація», «неповнолітній у конфлікті із законом» і «неповнолітній у контакті із законом». За допомогою функціонального методу визначено роль техніко-, тактико- й методико-криміналістичних засобів у забезпеченні ефективного та безпечного розслідування кримінальних правопорушень за участю дітей.

Результати й обговорення

Становлення інституту кримінальної відповідальності (покарання) неповнолітніх актуалізувало потребу формування кримінального судочинства щодо неповнолітніх, тобто особливої правової форми залучення дітей до сфери кримінальної юстиції та оцінювання їхньої поведінки. Формування такої правової форми зумовлено впливом кількох взаємопов'язаних чинників. До них належать: 1) історичний чинник, який відображає ставлення суспільства й держави до неповнолітніх, їхнього правового статусу та способів впливу на них; 2) соціальний чинник, пов'язаний з рівнем соціалізації дитини; 3) психологічний чинник, що охоплює особливості правосвідомості, емоційного стану та психофізіологічного розвитку неповнолітніх; 4) правовий чинник, який полягає в упровадженні концепції прав дитини та нормативному регулюванні участі неповнолітніх у кримінальному судочинстві (Romaniuk, 2016, p. 189).

На сучасному етапі розвитку суспільства й державних інституцій стандарти правосуддя, дружнього до дитини, суттєво підвищено. Тому важливо, щоб у практичній діяльності щодо розслідування також було забезпечено їх неухильне дотримання. Отже, і криміналістичне забезпечення в цій сфері має бути комплексним й охоплювати техніко-криміналістичні, тактико-криміналістичні та методико-криміналістичні

складові. Водночас усі ці змістові компоненти мають втілювати засади правосуддя, дружнього до дитини, причому так, щоб їх справді було реалізовано, а не залишено суто декларативними.

Ключовими складовими правосуддя, дружнього до дитини, є:

1. Забезпечення найкращих інтересів дитини. Усі рішення та дії щодо неповнолітнього слід приймати з огляду на те, що саме є найсприятливішим для його фізичного, психічного, морального та соціального розвитку. Благополуччя дитини має бути визначальним чинником навіть під час ухвалення процесуальних рішень.

2. Повага до гідності та прав дитини. Дитину необхідно сприймати не лише як об'єкт захисту, а як самостійного учасника провадження, права якого мають бути гарантовані та реалізовані на всіх стадіях кримінального провадження.

3. Адаптованість інформації та комунікації. Дитині необхідно надавати інформацію мовою та у формі, зрозумілій для її віку, рівня розвитку, культури та психологічного стану. Інформацію слід надавати як дитині, так і її законним представникам, причому інформування батьків не може замінювати інформування дитини.

4. Спеціалізація учасників правосуддя. Судді, прокурори, слідчі, адвокати, психологи й інші особи, які працюють із дітьми, повинні мати спеціальну підготовку щодо стандартів правосуддя, дружнього до дитини, особливостей комунікації з неповнолітніми.

5. Додаткові гарантії захисту прав неповнолітніх. Правосуддя щодо дітей має передбачати спеціальні процесуальні гарантії, пов'язані з їх особливим правовим статусом, зокрема право на захисника, психологічну підтримку, участь законного представника, обмеження повторних допитів і недопущення психологічної травматизації.

6. Використання спеціальних тактико-криміналістичних засобів. Зміст криміналістичного забезпечення у справах за участю неповнолітніх становлять тактичні прийоми, тактичні комбінації, тактичні операції та інші криміналістичні засоби, які враховують вік, психологічний стан й особливості поведінки дитини.

7. Мінімізація травматичного впливу, зокрема й унеможливлення ретравматизації. Обмеження свободи неповнолітнього слід застосовувати лише як винятковий захід. Позбавлення волі допускається лише у випадках вчинення тяжких насильницьких злочинів або систематичного вчинення серйозних правопорушень.

8. Орієнтованість на ресоціалізацію та подальший розвиток дитини. Правосуддя щодо неповнолітніх має бути спрямованим не лише на встановлення обставин кримінального правопорушення, а й на перевиховання, надання допомоги, підтримку та забезпечення подальшого нормаль-

ного розвитку дитини як у «конфлікті із законом», так і в «контакті із законом»¹. Особливу роль у цьому відіграють модель Барнахус і методика «зеленої кімнати» (Chechotka, 2025). Їх застосування надає можливість проводити слідчі та процесуальні дії в дружньому до дитини середовищі, поєднувати доказову діяльність із психологічною підтримкою та уникати повторного травмування неповнолітнього. Саме тому пріоритетного значення набувають не окремі тактичні прийоми, а комплексні тактичні комбінації та операції, спрямовані одночасно на досягнення завдань кримінального провадження й забезпечення найкращих інтересів дитини.

Щодо одного з провідних компонентів криміналістичного забезпечення розслідування слід зауважити, що застосування техніко-криміналістичних засобів у провадженнях, учасниками яких є малолітні й неповнолітні, має щонайменше п'ять взаємопов'язаних завдань. Перше полягає в отриманні якісної та допустимої інформації, що може бути основою процесуальних джерел доказів. Друге – це мінімізація кількості контактів дитини із системою кримінальної юстиції, а отже, недопущення повторної травматизації. Третє – вбачається у створенні безпечних, зрозумілих і комфортних умов участі дитини в процесуальних діях. Четверте – забезпечення міждисциплінарної взаємодії між слідчим, прокурором, психологом, медиком, соціальним працівником і судом. Саме тому важливо поєднувати процесуальну форму, організацію простору та спеціальну підготовку учасників, залучених до проведення слідчої (розшукової) або процесуальної дії.

Застосування техніко-криміналістичних засобів є невіддільною складовою моделі Барнахус, що має на меті не просто фіксацію сказаного дитиною, а якісне одноетапне проведення процесуальної дії без потреби її повторного проведення чи додаткової реалізації. До таких техніко-криміналістичних засобів належать засоби аудіовізуальної фіксації опитування дитини. Відеозапис у моделі Барнахус і рекомендаціях Ради Європи виконує подвійну функцію: з одного боку, він забезпечує повноту й точність фіксації інформації, а з другого – надає можливість не допитувати дитину знову без крайньої потреби. У правовому аналізі безпосередньо зазначено, що аудіовізуальний запис опитування потрібен для уникнення повторних опитувань різними фахівцями, а також може бути використано як доказ у кримінальному провадженні. Водночас Керівні принципи Ради Європи застерігають, що в окремих випадках, а

саме у справах про сексуальну експлуатацію, відеозапис також може бути травматичним, тому необхідно оцінювати ризик вторинної віктимізації та, за потреби, обирати інші способи фіксації, наприклад, аудіозапис. Це вкрай важливий висновок: технічний засіб має бути не просто доступним, а процесуально і психологічно виправданим.

Другу групу становлять технічні засоби організації дистанційної або опосередкованої участі сторін у процесуальних діях. Це важливо для необхідності уникнення безпосереднього контакту дитини з підозрюваним. Для цього слід використовувати належні комунікаційні засоби й аудіовізуальну трансляцію, які надають можливість стороні захисту реалізувати право ставити запитання, але не створюють для дитини ситуації прямого протистояння з імовірним кривдником. Отже, технічна мета тут полягає в збереженні процесуального балансу: право на захист не усувається, але реалізується в адаптованій до інтересів дитини формі.

Третю групу становлять спеціально облаштовані приміщення та пов'язане з ними обладнання. Це не просто нейтральний інтер'єр, а фактично особливе технічне середовище проведення процесуальних дій. Барнахус розглядає простір як окремий функціональний елемент: дружнє до дитини середовище має бути безпечним, турботливим, не залякувальним, адаптованим до індивідуально-психологічних і психофізіологічних особливостей дитини. Матеріально-естетичне облаштування, наявність окремих кімнат, технічних можливостей для запису, спостереження та комунікації – це не побутові деталі, а складова техніко-криміналістичного забезпечення. Їх мета – зробити отримання доказової інформації сумісним із вимогою забезпечення стабільного психічного стану дитини.

Четверта група – засоби, що забезпечують судово-медичний огляд і документування його результатів. У правовому аналізі роботи Барнахусу медичний огляд прямо включено до моделі як окрему функціональну кімнату поряд із судово-експертним опитуванням і психологічною допомогою. На підставі аналізу цього документа можна виокремити кілька суттєвих особливостей: медичний огляд має проводити спеціалізований персонал у дружній до дитини формі й мінімально необхідному обсязі; дитині має бути надано інформацію про огляд й отримано її згоду; дитина може відмовитися від судово-медичної експертизи; медичний персонал повинен бути інтегрований у процес планування справи й обмінюватися даними, необхідними для захисту дитини. Тобто медичні технічні засоби тут мають подвійну мету: по-перше, встановлення та фіксація обставин, важливих для доказування; по-друге, оцінювання фізичного стану дитини й забезпечення її відновлення.

П'ята група – засоби психологічного оцінювання та підтримки. Формально їх не

¹ Керівні принципи Комітету міністрів Ради Європи щодо правосуддя, дружнього до дитини і пояснювальна записка : міжнар. док. від 17 листоп. 2010 р. URL: <https://rm.coe.int/16804c2188>; Комітет Міністрів Ради Європи Рекомендація № R(87)20 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам про соціальний вплив на злочинність неповнолітніх. 1987. URL: <https://rm.coe.int/16804f7b52>

завжди сприймають як техніко-криміналістичні, проте з аналізованих текстів доходимо висновку, що у справах щодо дітей вони є невіддільною частиною процесу збирання доказів. У Барнахусі психолог не лише надає допомогу, а й оцінює, чи може дитина брати участь у процесуальній дії, які спеціальні умови потрібні, як адаптувати спосіб комунікації до віку, рівня зрілості, культурного підґрунтя, мови чи інвалідності. Це означає, що психологічне оцінювання виконує процесуально-орієнтувальну функцію: воно допомагає обрати правильну форму, тривалість, темп і спосіб фіксації відомостей. У ширшому значенні це теж елемент науково-технічного забезпечення, оскільки ґрунтується на спеціальних знаннях та стандартизованих підходах.

Слід зауважити про протоколи опитування як специфічний «інтелектуальний інструмент», який можна вважати спеціальним засобом отримання доказів. Керівні принципи Ради Європи вимагають розроблення протоколів опитування, які враховують різні етапи розвитку дитини, уникають навідних запитань і підвищують надійність показань. Отже, будь-який допит за участю дитини необхідно проводити за практиками та протоколами, ґрунтованими на доказах, за участю спеціалізованого персоналу, в одному місці, з аудіовізуальним записом, за мінімальної кількості інтерв'ю та з адаптацією до віку й особливих потреб дитини. Отже, тут поєднано тактичний, психологічний і технічний компоненти.

Важливе значення має також використання демонстраційних засобів, які сприяють зниженню стресу й мінімізації психологічної травматизації дитини. Ідеться про застосування малюнків, схем, іграшок, анатомічних ляльок, карток, візуальних матеріалів та інших допоміжних засобів, що полегшують комунікацію та допомагають дитині точніше відтворити події. Для встановлення психологічного контакту з малолітньою чи неповнолітньою особою необхідними є спеціальні знання у сфері дитячої психології та педагогіки (Pavlova, & Antropov, 2021, p. 161), оскільки саме вони дають змогу правильно обрати форму спілкування, адаптувати запитання до віку та психоемоційного стану дитини, а також уникнути навіювання чи повторної травматизації.

Отже, застосування науково-технічних засобів у кримінальних провадженнях за участю дітей слід здійснювати з дотриманням низки принципових вимог. По-перше, їх використання не може бути обмежено лише фіксацією доказової інформації, а має бути спрямоване також на запобігання вторинній віктимізації дитини. По-друге, застосування таких засобів має бути мінімально інвазивним, відповідати віковим, психологічним і психофізіологічним особливостям дитини й бути обґрунтованим з погляду її емоційного стану. По-третє, пріоритет слід надавати комплексному використанню науково-технічних засобів, поєднаному із психологічними, медичними, комуні-

кативними й організаційними заходами. По-четверте, ефективності їх застосування досягають лише за умови забезпечення надійного й повного збирання доказів, зменшення кількості процесуальних дій за участю дитини, належної реалізації права на захист і формування дружнього до дитини формату кримінального провадження.

Тактичне забезпечення розслідування кримінальних правопорушень за участю неповнолітніх має враховувати особливий правовий статус дитини, її вікові, психологічні та поведінкові особливості. Неповнолітній може перебувати як «у конфлікті із законом», набуваючи статусу підозрюваного чи обвинуваченого, так і «в контакт із законом» – як потерпілий або свідок. У кожному із цих випадків діяльність слідчого має бути спрямована не лише на отримання фактичних даних про обставини кримінального правопорушення, а й на забезпечення прав, свобод і законних інтересів дитини.

Зміст тактичного забезпечення охоплює застосування тактичних прийомів, тактичних комбінацій, тактичних операцій, а також криміналістичних рекомендацій щодо організації та проведення слідчих (розшукових) дій. Їх вибір залежить від слідчої ситуації, процесуального статусу дитини, рівня її розвитку, психоемоційного стану, впливу дорослих осіб і характеру кримінального правопорушення. Особливе значення мають тактичні засоби встановлення психологічного контакту, створення безпечної атмосфери, мінімізації повторної травматизації, а також забезпечення повного й достовірного отримання показань.

Під час проведення процесуальних дій за участю неповнолітніх обов'язковим є залучення додаткових учасників: захисника, законного представника, педагога, психолога, а за необхідності – лікаря. Водночас слід урахувати законодавчі обмеження щодо тривалості допиту, необхідність попереднього вивчення особистості дитини, умов її проживання, навчання, кола спілкування, стану здоров'я та можливого впливу з боку батьків або інших осіб.

Значущими в аспекті тактичного забезпечення є питання використання спеціальних знань психологів, педагогів, лікарів, спеціалістів у сфері цифрових технологій, а також залучення сучасних технічних засобів фіксації інформації про подію. Зазначене зумовлено тим, що значна частина злочинів, учинених за участю неповнолітніх, супроводжується використанням мобільних телефонів, соціальних мереж, месенджерів, електронних платіжних систем, відеозаписів й інших цифрових слідів, які можуть мати важливе доказове значення.

Необхідним є врахування психологічних закономірностей поведінки неповнолітніх учасників кримінального провадження. Під час встановлення психологічного контакту з допитуваним доцільно використовувати методику контактної

взаємодії, яка передбачає поетапне формування довіри та готовності до співпраці.

На першому етапі слід знизити психологічне напруження та усунути бар'єри в спілкуванні. Для цього необхідно оцінити емоційний стан особи, ставити прості й нейтральні запитання, поступово зменшуючи дистанцію. Ефективність такого підходу виявляється в скороченні пауз, переході від односкладових відповідей до розгорнутих пояснень.

Другий етап пов'язаний з пошуком спільних інтересів і створенням сприятливої атмосфери спілкування. У цьому разі необхідно демонструвати щире зацікавлення, підтримувати розмову на нейтральні теми, використовувати переключення уваги або нетривалі перерви.

На наступному етапі важливо окреслити засади взаємодії, з'ясувати очікування допитуваного, його індивідуальні особливості та налаштувати його на конструктивне спілкування. Цьому сприяють підбиття проміжних підсумків, акцентування на спільності позицій, підтвердження того, що його думка є важливою.

Увагу слід спрямовувати на виявлення рис або обставин, які можуть негативно позначитися на спілкуванні. Для цього використовують елементи дискусії, висловлення сумнівів, зіставлення суперечностей у відповідях і спостереження за реакцією особи.

Подальша взаємодія має бути спрямована на індивідуальний вплив й адаптацію до поведінки допитуваного. У разі потреби слід коригувати його поведінку, акцентувати на необхідності співпраці, запобігати конфліктним реакціям і підтримувати конструктивний характер комунікації.

Завершальним етапом є формування спільних правил взаємодії та довірливих відносин. Для цього доцільно звертатися за порадою, пропонувати спільно подолати проблему, фокусуватися на значущості співпраці та демонструвати повагу до позиції допитуваного (Kashpur, 2023, p. 209-210).

Застосування тактичних прийомів під час допиту, одночасного допиту, пред'явлення для впізнання, слідчого експерименту чи інших процесуальних дій має бути спрямоване не лише на отримання повної та достовірної доказової інформації, а й на недопущення психологічного тиску, повторної травматизації, формування страху чи недовіри до правоохоронних органів. Саме тому сучасне криміналістичне забезпечення розслідування злочинів за участю неповнолітніх дедалі більше орієнтується на використання методики «зеленої кімнати», моделі Барнахус, засобів відеофіксації, а також міждисциплінарного підходу до організації розслідування.

Проблеми методико-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, учинених за участю дітей, нині мають комплексний характер і безпосередньо зумовлені тим, що криміналістична наука поки не сформувала цілісну систему рекомендацій для таких проваджень. Традиційно

окремі криміналістичні методики ґрунтуються переважно на критерії кримінально-правової кваліфікації діяння, натомість участь дитини в провадженні як потерпілого або свідка часто розглядають лише як факультативну ознаку, що не впливає на зміст методики. Тому значна частина чинних рекомендацій не враховує специфіку віку, психоемоційного стану, рівня розвитку, залежності дитини від дорослих, ризику навіювання чи вторинної віктимізації.

Однією з ключових проблем є брак комплексних криміналістичних методик розслідування злочинів, у яких участь дитини стає системоутворювальною ознакою. На кшталт того, як у справах про домашнє насильство постає потреба розслідувати не лише основний злочин, а й предикатні вияви насильства, у провадженнях за участю дітей слід встановлювати значно ширше коло обставин: умови життя дитини, її стосунки з батьками, особливості освітнього середовища, наявність попередніх виявів насильства, впливу дорослих, булінгу, сексуальної експлуатації, схильності до протиправної поведінки чи втягнення в злочинну діяльність. Саме тому ці методики мають вибудовуватися не лише за видом злочину або окремою групою кримінальних правопорушень, а й з огляду на процесуальний статус дитини та специфіку її участі в кримінальному провадженні.

Суттєвою прогалиною залишається недостатня розробленість криміналістичних рекомендацій щодо розслідування злочинів, де дитина є свідком. На практиці показання дитини часто сприймають як менш надійні через вік, емоційність або схильність до навіювання, проте в низці категорій справ (домашнє насильство, сексуальні злочини, жорстоке поводження, воєнні злочини, злочини проти життя і здоров'я) саме дитина може бути єдиним очевидцем події. Принаймні цей факт має бути враховано під час розроблення комплексних рекомендацій щодо взаємодії під час розслідування з дитиною-свідком. Чинні методики не містять детальних алгоритмів щодо підготовки до допиту таких осіб, оцінювання достовірності їхніх показань, урахування психологічних особливостей сприйняття та відтворення подій, а також можливого впливу батьків чи інших дорослих на зміст показань.

Окремою проблемою є обмежене впровадження міждисциплінарного підходу. Міжнародні стандарти керуються тим, що розслідування злочинів за участю дітей має здійснювати не ізольовано слідчий або прокурор, а за участю психологів, педагогів, лікарів, соціальних працівників, представників служб у справах дітей та фахівців із захисту прав дитини. Утім в українській практиці така взаємодія часто має формальний характер і не інтегрується в структуру криміналістичної методики. Брак чітко визначених алгоритмів міжвідомчої координації, спільного планування процесуальних дій, обміну інформацією та

спільного оцінювання ризиків істотно знижує ефективність розслідування.

Недостатньо розробленими залишаються також питання організації дружнього до дитини простору для проведення процесуальних дій. Методику «зеленої кімнати» і модель Барнахус поступово впроваджують в Україні, однак їх використання досі не стало системним. Тому значну кількість допитів дітей проводять у звичайних службових кабінетах, без належної психологічної підтримки, спеціально обладнаного простору й аудіовізуальної фіксації. Унаслідок цього дитина може зазнавати додаткового стресу, а слідчі змушені повторно проводити процесуальні дії, що лише посилює травматизацію.

Ще однією серйозною проблемою є відсутність уніфікованих протоколів опитування дітей. Керівні принципи правосуддя, дружнього до дітей, а також стандарти Барнахусу вимагають використання науково обґрунтованих протоколів допиту, які враховують вік, рівень розвитку, культурні особливості та психоемоційний стан дитини. Однак у практиці досудового розслідування допити часто проводять без спеціальної підготовки, із застосуванням навідних, повторних або психологічно травматичних запитань. Це негативно позначається як на стані дитини, так і на якості процедури збирання доказів.

Водночас постає проблема недостатньої спеціалізації слідчих, прокурорів і суддів у роботі з дітьми. Розслідування кримінальних правопорушень за участю дітей потребує спеціальних знань у галузі дитячої психології, педагогіки, вікової психофізіології, комунікації та профілактики вторинної травматизації. Без відповідної підготовки навіть правильно організована процесуальна дія може бути проведена неефективно або із порушенням найкращих інтересів дитини. У міжнародних документах акцентовано, що правосуддя щодо дітей мають здійснювати спеціально підготовлені фахівці, які здатні поєднувати доказові завдання з охороною прав дитини. Фіксацію у функціональних обов'язках статусу ювенального слідчого та проходження одного курсу підвищення кваліфікації не можна вважати достатньою підставою для закріплення за такою особою напряму розслідування кримінальних правопорушень за участю дітей.

Крім того, сучасні криміналістичні методики недостатньо враховують цифровий вимір злочинів за участю дітей. Ідеться про кібербулінг, сексуальну експлуатацію в мережі Інтернет, поширення інтимних зображень, схилення до самогубства, вербування в злочинну діяльність через соціальні мережі, а також використання дітей у створенні незаконного контенту. Такі правопорушення потребують застосування спеціальних технічних засобів, використання можливостей комп'ютерно-технічних експертиз, дослідження цифрових слідів і нових підходів до фіксації доказів електронної форми, але

відповідні методики в Україні поки залишаються фрагментарними.

Також слід зауважити, що розроблювані рекомендації щодо розслідування злочинів за участю дітей мають бути спрямовані на реалізацію холістичного підходу до задоволення потреб потерпілої особи, зумовлених кримінальним правопорушенням, зокрема сприяння отриманню медичної, психологічної та правничої допомоги. Важливим є використання чутливого мовлення, що виключає стигматизаційну чи віктимізаційну лексику та забезпечує повагу до гідності потерпілого (Vuima, 2024; Yemets, 2024).

Отже, головна проблема методико-криміналістичного забезпечення розслідування злочинів, учинених за участю дітей, полягає в невідповідності між сучасними міжнародними стандартами захисту прав дитини та рівнем розробленості національних криміналістичних рекомендацій. Подальший розвиток криміналістичної науки має бути спрямовано на формування комплексних методик, у яких участь дитини розглядають як визначальну обставину, що впливає на структуру доказування, зміст тактичних рекомендацій, застосування технічних засобів, міждисциплінарну взаємодію та організацію процесу розслідування загалом.

Висновки

За результатами дослідження встановлено, що криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, учинених за участю неповнолітніх, необхідно розглядати як комплексну систему техніко-, тактико- і методико-криміналістичних засобів, спрямованих не лише на ефективне збирання, перевірку та оцінку доказів, а й на забезпечення найкращих інтересів дитини, недопущення її повторної травматизації та реалізації міжнародних стандартів правосуддя, дружнього до дитини. У сучасних умовах дитина може бути не лише підозрюваним чи обвинуваченим, а й потерпілим, свідком, особою, втягнутою в злочинну діяльність дорослими, що істотно ускладнює механізм кримінального правопорушення та потребує диференційованого криміналістичного підходу.

Доведено, що традиційне формування криміналістичних методик лише за критерієм кримінально-правової кваліфікації не дає змоги повноцінно врахувати особливості участі дитини в кримінальному провадженні. У зв'язку з цим запропоновано розглядати участь неповнолітнього як самостійну криміналістично значущу ознаку, яка впливає на зміст типових слідчих ситуацій, предмет доказування, особливості взаємодії між учасниками провадження, використання спеціальних знань, тактичних прийомів і технічних засобів. Важливе значення має необхідність побудови комплексних криміналістичних методик, які враховують не лише вид злочину, а й процесуальний статус дитини, її вік,

психоемоційний стан, умови життя, рівень розвитку та можливий вплив з боку дорослих.

Обґрунтовано, що техніко-криміналістичне забезпечення в таких провадженнях має виконувати не лише функцію збирання доказів, а й захисну функцію. Використання засобів аудіо- та відеофіксації, дистанційної комунікації, спеціально обладнаних приміщень, медичних і психологічних інструментів має бути спрямовано на мінімізацію контактів дитини із системою кримінальної юстиції, зменшення кількості повторних допитів, забезпечення психологічної безпеки та створення дружнього до дитини процесуального середовища. Застосування таких засобів має бути мінімально інвазивним, психологічно виправданим і поєднуватися з організаційними, комунікативними та реабілітаційними заходами.

Встановлено, що тактичне забезпечення розслідування злочинів за участю дітей має ґрунтуватися на використанні спеціальних тактичних прийомів, комбінацій та операцій, орієнтованих на встановлення психологічного контакту, адаптацію процесуальної комунікації, мінімізацію повторної віктимізації, забезпечення достовірності отриманих показань. Важливу роль відіграє залучення психологів, педагогів, лікарів, законних представників, а також використання моделі Барнахус і методики «зеленої кімнати», які дають змогу інтегрувати доказову діяльність із психологічною підтримкою та міждисциплінарною взаємодією.

З'ясовано, що однією з ключових проблем сучасного методико-криміналістичного забезпечення залишається брак цілісних рекомендацій щодо розслідування злочинів, у яких дитина є свідком або потерпілим. Недостатньо розробленими є питання оцінювання достовірності дитячих показань, протидії навіюванню, організації допиту, підготовки слідчих до роботи з дітьми, упровадження міждисциплінарного підходу та використання цифрових доказів у справах про кібербулінг, сексуальну експлуатацію, втягнення в злочинну діяльність й інші форми сучасної злочинності. У зв'язку з цим перспективним напрямом подальших досліджень є формування комплексних криміналістичних методик, побудованих на поєднанні міжнародних стандартів захисту прав дитини, сучасних технологій доказування та спеціалізованої підготовки працівників системи кримінальної юстиції.

Подяки

Немає.

Фінансування

Дослідження не фінансувалося.

Конфлікт інтересів

Немає.

References

- [1] Chaplynskyi, K.O., Yefimov, M.M., & Prylovskyi, V.V. (2022). *Scientific and practical foundations of the methodology for investigating the involvement of minors in illegal activity*. Odesa: Helvetika. Retrieved from <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/9454>
- [2] Chechotka, I.R. (2025). Tactical and forensic support for criminal proceedings against minors. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series "Jurisprudence"*, 75, 96-100. DOI: 10.32782/2307-1745.2025.75.20
- [3] Ikaiev, A.R. (2020). Sources of criminally significant information during the investigation of involving juveniles in criminal activity. *Scientific Bulletin of the International Humanities University. Series "Jurisprudence"*, 43, 168-171. DOI: 10.32841/2307-1745.2020.43.37
- [4] Ilchenko, O.V., & Tkachenko, O.A. (2024). On the issue of the specificity of criminal proceedings concerning minors. *Uzhhorod National University Herald. Series "Law"*, 3(81), 83-88. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.81.3.11
- [5] Kaminska, O. (2021). Regulatory framework for the activity of inquiry bodies concerning juveniles. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 2, 249-255. DOI: 10.32849/2663-5313/2021.2.44
- [6] Kashpur, A.S. (2023). Investigation of criminal offenses committed by minors. *Doctor's thesis*. Kyiv. Retrieved from <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ee4d6582-ee19-40ca-8d3b-8e219e2c2c05/content>
- [7] Kuzminskyi, O.O. (2024). The procedural peculiarities of pre-trial investigation concerning juvenile suspects. *Almanac of Law*, 15, 301-306. DOI: 10.33663/2524-017X-2024-15-301-306
- [8] Pavlova, N.V., & Antropov, B.O. (2021). Interrogation of a minor and juvenile in the investigation of criminal offenses committed by deception. *Historical and Legal Journal*, 17(2), 157-163. DOI: 10.32782/2409-4544/2021-2/22
- [9] Prodanets, N.M. (2024). Tactics of detecting and overcoming false testimonies of minors during pre-trial investigation. *Candidate's thesis*. Odesa. Retrieved from https://oduvs.edu.ua/uploads/Disertaciya_Prodanecz_N_M_PDF_1d3563da4a.pdf
- [10] Romaniuk, V.V. (2016). *Criminal proceedings concerning minors*. Kharkiv: Drukarnia Madryd. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fa6452da-58f5-4527-b646-6f45d558eebf/content>

- [11] Voloshanivska, T.V. (2023). Peculiarities of investigating juvenile criminal offenses under martial law. *Scientific Notes of V.I. Vernadsky Taurida National University. Series "Legal Sciences"*, 34(73), 5, 136-141. DOI: 10.32782/TNU-2707-0581/2023.5/24
- [12] Vuima, A.H. (2024). Application of a victim-oriented approach during investigative (search) actions in crimes related to violence. *Actual Problems of Psychological Support of Official Activities of Law Enforcement Officers: Proceedings of the V International Scientific and Practical Conference* (pp. 78-81). Kyiv: State Research Institute of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine. Retrieved from https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/24094/1/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%8F_%D0%94%D0%9D%D0%94%D0%86_31.10.2024.pdf
- [13] Yemets, I.O. (2024). Victim-Oriented Approach in Representative Activities Lawyer (Legal, Organizational-Tactical and Psychological Principles). *Pravnychi chasopys of the Vasyl Stus Donetsk National University*, 2, 149-156. DOI: 10.31558/2786-5835.2024.2.15
- [14] Yusupova, K. (2022). Participation of a defense counsel in criminal proceedings on minors: Forensic foundations and criminal procedural guarantees. *Forensic Science and Criminalistics*, 67, 320-335. DOI: 10.33994/kndise.2022.67.33

Список використаних джерел

- [1] Чаплинський К. О., Єфімов М. М., Приловський В. В. Наукові та практичні основи методики розслідування втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність: монографія. Одеса: Гельветика, 2022. 278 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/9454>
- [2] Чечотка І. Р. Тактико-криміналістичне забезпечення кримінального провадження щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2025. № 75. С. 96–100. DOI: 10.32782/2307-1745.2025.75.20
- [3] Ікаєв А. Р. Джерела криміналістично значущої інформації під час розслідування втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2020 № 43. С. 168–171. DOI: 10.32841/2307-1745.2020.43.37
- [4] Ільченко О. В., Ткаченко О. А. До питання специфіки кримінальних проваджень щодо неповнолітніх. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Т. 3. № 81. С. 83–88. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.81.3.11
- [5] Камінська О. Нормативно-правові засади діяльності органів дізнання щодо неповнолітніх. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 249–255. DOI: 10.32849/2663-5313/2021.2.44
- [6] Кашпур А. С. Розслідування кримінальних проступків, вчинених неповнолітніми: дис. ... д-ра філософії: 081 Право. Київ, 2023. 250 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/ee4d6582-ee19-40ca-8d3b-8e219e2c2c05/content>
- [7] Кузьмінський О. О. Процесуальні особливості досудового розслідування щодо неповнолітніх підозрюваних. *Альманах права*. 2024. № 15. С. 301–306. DOI: 10.33663/2524-017X-2024-15-301-306
- [8] Павлова Н. В., Антропов Б. О. Допит малолітньої та неповнолітньої особи при розслідуванні кримінальних правопорушень, учинених шляхом обману. *Історико-правовий часопис*. 2021. Т. 17. № 2. С. 157–163. DOI: 10.32782/2409-4544/2021-2/22
- [9] Проданець Н. М. Тактика виявлення та подолання неправдивих показань неповнолітніх осіб під час досудового розслідування: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Одеса, 2024. 262 с.
- [10] Романюк В. В. Кримінальне судочинство щодо неповнолітніх: монографія. Харків: Друк. Мадрид, 2016. 252 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/fa6452da-58f5-4527-b646-6f45d558eebf/content>
- [11] Волошанівська Т. В. Особливості розслідування кримінальних правопорушень, вчинених дітьми в умовах воєнного стану. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2023. Т. 34 (73). № 5. С. 136–141. DOI: 10.32782/TNU-2707-0581/2023.5/24
- [12] Вуйма А. Г. Застосування потерпілоорієнтованого підходу під час проведення слідчих (розшукових) дій у злочинах, пов'язаних із насильством. *Актуальні проблеми психологічного забезпечення службової діяльності працівників правоохоронних органів: зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 31 жовт. 2024 р.)*. Київ: ДНДІ МВС України, 2024. С. 78–81.
- [13] Ємець І. О. Підхід, орієнтований на потерпілого в діяльності представника (правові, організаційно-тактичні та психологічні засади). *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2024. № 2. С. 149–156. DOI: 10.31558/2786-5835.2024.2.15
- [14] Юсупова К. Участь захисника у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх: криміналістичні основи та кримінальні процесуальні гарантії. *Криміналістика і судова експертиза*. 2022. № 67. С. 320–335. DOI: 10.33994/kndise.2022.67.33

HUSIEVA Vlada

Doctor of Law, Professor, Head of the Department of Criminalistics and Forensic Science Educational and Research Institute No. 1 of the Kharkiv National University of Internal Affairs, Vinnytsia, Ukraine

21008, 3a Soniachna St., Vinnytsia, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8614-1573>;

VUIMA Anastasiia

Doctor of Philosophy in Law, Associate Professor of the Department of Criministics and Forensic Science of Educational and Research Institute No. 1 of the Kharkiv National University of Internal Affairs

21008, 3a Soniachna St., Vinnytsia, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6215-5361>

Forensic Support for the Investigation of Crimes Committed with the Participation of Minors

Abstract. The article outlines the specifics of forensic support for the investigation of crimes committed with the participation of minors. It is substantiated that the participation of a child in criminal proceedings as a suspect, accused, victim, or witness is an independent forensically significant feature that affects the mechanism of the crime, the subject of evidence, the content of investigative situations, and the features of the application of special knowledge, technical means, and tactical techniques. It is determined that the forensic support in such proceedings should be comprehensive and include technical, tactical, and methodological forensic components. It is emphasized that all of them should comply with international standards of child-friendly justice and ensure the implementation of the principle of the best interests of the child. The main components of child-friendly justice are revealed, in particular, ensuring the best interests of the child, respect for his or her dignity and rights, adaptability of communication, specialization of participants in criminal proceedings, use of special tactical means, minimization of re-traumatization, and orientation towards resocialization. The peculiarities of the use of technical and forensic means in proceedings involving children are analyzed. These include audiovisual recording, remote communication, specially equipped premises, medical and psychological instruments, and interview protocols based on evidentiary practices. It is substantiated that their use should be aimed not only at collecting evidence but also at minimizing the child's contacts with the criminal justice system, preventing secondary victimization, and ensuring psychological safety. Special attention is paid to the tactical support of the investigation. The importance of special tactical techniques, tactical combinations, the participation of a psychologist, a teacher, a doctor, and a legal representative, as well as the use of the Barnahus model and the «green room» methodology, has been determined. It has been found that the modern methodological and forensic support of such proceedings is characterized by fragmentation, insufficient development of recommendations for working with a child witness, limited implementation of an interdisciplinary approach, and weak adaptation to digital forms of crime.

Keywords: minor; child; child-friendly justice; Barnahus; green room; technical and forensic means; tactical support; digital evidence; secondary victimization; legal representative; legal aid; evidence collection.